

забезпечення свого захисту і виконання покладених на неї законом обов'язків.

Обов'язки, викладені в даному переліку, є спеціальними і, до того ж, додатковими щодо тих, якими наділяється конкретна особа у разі визнання її потерпілою по кримінальній справі.

Дійсно, якщо працівник суду, правоохоронного органу або інша особа, що має право на державний захист, опинилась на місці вчинення злочину, вона зобов'язана вжити всіх передбачених законом заходів щодо захисту себе самої, оточуючих її осіб або охоронюваних законом інтересів будь-яких установ, підприємств і організацій незалежно від форм власності, а так само будь-яких громадян, які зазнали злочинного посягання, і при цьому використати як видану їй зброю, так й інші спеціальні засоби індивідуального захисту. Головне при цьому — не припуститися перевищення меж необхідної оборони від даного злочинного посягання.

Предметом захисту є також учасники кримінального процесу, що виконують допоміжні функції, тобто заявники, свідки, поняті, потерпілі, обвинувачені, підозрювані та ін., їх життя, здоров'я, честь, гідність, майно і житло. Функціональна (і соціальна) цінність таких суб'єктів кримінального процесу загальновідома, тому обґрунтовувати доцільність забезпечення державою їх безпеки в кримінальному процесі немає необхідності.

Надійшла до редколегії 12.08.98

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БОРЬБИ З КОРУПЦІЄЮ («круглий стіл»)

5 червня 1998 р. Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності Академії правових наук України разом з Національною юридичною академією України ім. Ярослава Мудрого було проведено «круглий стіл» на тему «Організаційні та правові проблеми боротьби з корупцією». Мета «круглого столу» — підвищення ефективності наукового забезпечення боротьби з корупцією відповідно до Концепції боротьби з корупцією в Україні на 1998—2005 роки, затвердженої Указом Президента України від 24 квітня 1998 р.

В роботі «круглого столу» взяли участь провідні вчені України: віце-президент Академії правових наук України **Ю. Грошевий**, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності АПрН України член-кореспондент АПрН України **В. Борисов**, заступник керівника Науково-експертного управління Секретаріату Верховної Ради України **М. Мельник**, керівники відповідних підрозділів системи СБУ, МВС, прокуратури, юстиції.

Обговорювались наступні питання: кримінологічні проблеми боротьби з корупцією і організованою злочинністю, кримінально-правові, адміністративно-правові заходи протидії корупції і організованій злочинності, методика розслідування кримінальних справ про корупційні діяння, інші питання з цієї проблематики.

У вступному слові директор НДІВПЗ АПрН України професор **В. Борисов** відмітив актуальність проблеми боротьби з корупцією в державі і наголосив на необхідності активізації діяльності правоохоронних органів в цьому напрямку.

У своїй доповіді, присвяченій стратегії і тактиці боротьби з корупцією на сучасному етапі розвитку державотворення, завідувач сектора вивчення причин злочинності НДІВПЗ доцент **О. Кальман** звернув увагу на те, що тема злочинності і корупції, за даними соціологічних досліджень, зараз є найбільш актуальною в суспільстві і посідає перше місце серед суспільних проблем. Це явище притаманне будь-якому суспільству, і боротися з ним треба уважено, тобто боротьба з корупцією є складовою частиною боротьби зі злочинністю в державі в цілому. Ефективна боротьба з проявами корупції потребує тривалих соціально-економічних, політичних і правових перетворень у суспільстві, спрямованих на усунення та знешкодження політичного, економічного і законодавчого підґрунтя проявів корупції; посилення дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за корупційні діяння, особливо за найбільш небезпечні їх види; удосконалення і реформування діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби з корупцією. Головна стратегічна мета боротьби з корупцією — забезпечення і впровадження заходів, спрямованих на зменшення темпів зростання корупційних діянь з подальшою їх стабілізацією і значним зменшенням рівня цих явищ в суспільстві у майбутньому, створення надійної системи соціального контролю і протидії. Тактика боротьби повинна мати практичну спрямованість на вирішення невідкладних перспективних завдань боротьби з корупцією на різних етапах реалізації Концепції, чіткого визначення компетенції суб'єктів боротьби і заходів, які вони мають здійснювати в тому чи іншому випадку. Для коорди-

нації дій різноманітних суб'єктів боротьби з корупцією і встановлення контролю за її проявами необхідно впровадження централізованого керівництва усією системою боротьби з корупцією. Стратегію і тактику боротьби з корупцією має визначати високий рівень нормативності, чітке законодавче врегулювання, системність заходів.

Завідувач сектора НДІВПЗ професор **Г. Матусовський** торкнувся проблем формування методик розслідування діянь з ознаками корупції. Ці проблеми пов'язані з необхідністю вивчення злочинів, які вчиняються у сфері економічної діяльності. Значна частина економічних злочинів пов'язана у більшій або меншій мірі з корупційними проявами. Нерідко їм супутні корупційні злочини у службовій діяльності. Цим пояснюється необхідність розробки комплексних методик розслідування економічних злочинів та діянь з ознаками корупції.

Заступник керівника Науково-експертного управління Секретаріату Верховної Ради України доцент **М. Мельник** підкреслив значення, роль і місце Концепції боротьби з корупцією на 1998—2005 роки в системі антикорупційних заходів. Концепція, яка являє собою сукупність змістовно узгоджених положень, настанов, що визначають соціальні передумови корупції, причини та умови корупційних діянь, принципи та напрями, основні шляхи, сили, та засоби запобігання, виявлення та протидії корупції, якраз і покликана забезпечити системний підхід та ефективну організацію діяльності у сфері боротьби з корупцією. Концепція має надзвичайно важливе значення для діяльності по запобіганню і протидії корупції тому, що в ній вперше на нормативному рівні сформульовано розуміння сутності корупції як соціального явища; системно визначено соціальні передумови корупції, безпосередні причини та умови корупційних діянь, які згруповано за рівнем і сферою дії; визначено напрями запобіжного впливу на соціальні передумови корупції та комплекс політичних, економічних, правових, організаційно-управлінських, соціально-психологічних та інших заходів запобігання та протидії корупції; пропонується системний підхід до удосконалення законодавства про відповідальність за корупційні діяння, визначено невідкладні та перспективні заходи щодо удосконалення зазначеного законодавства; передбачено низку заходів щодо активізації діяльності спеціальних органів, що здійснюють виявлення проявів корупції.

Завідувач кафедри загального нагляду Інституту підвищення кваліфікації кадрів Генеральної прокуратури України доцент **О. Черв'якова** торкнулася деяких питань практики застосування прокурором Закону «Про боротьбу з корупцією». Відповідно до цього Закону органи прокуратури повинні: здійснювати нагляд за виконанням законів у сфері боротьби

з корупцією (ст. 17) та вести боротьбу з корупцією (п. «в» ст. 4). Вирішуючи друге завдання, прокурор зобов'язаний виявляти факти корупційних діянь або інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, складати відповідні протоколи і надсилати їх на розгляд суду.

Завідувач лабораторії НДІВПЗ професор **М. Салтевський** у своїй доповіді наголосив на використанні криміналістичної техніки у боротьбі з корупцією. Специфіка вчинення корупційних діянь таємна і вельми делікатна. Для її фіксації потрібно наділити правоохоронні органи достатніми процесуальними правами щодо збирання, фіксації та дослідження інформації криміналістичними спеціальними засобами, переліченими в ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» (пп. 8—18).

Організаційних та правових проблем боротьби з корупцією в своєму виступі торкнувся заступник начальника УСБ в Харківській області **М. Куркін**. Для підвищення ефективності боротьби з корупцією розроблено і затверджено план спільних дій УСБУ і УМВСУ в Харківській області на 1998 р., який містить в собі низку невідкладних заходів щодо боротьби з корупцією.

Ці ж проблеми в своїй доповіді розширив перший заступник начальника управління МВС України в Харківській області **С. Денисюк**. Ефективності роботи спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією перешкоджає певна недосконалість законодавства. На практиці виходить, що боротьба з корупцією здійснюється в умовах відсутності за такий злочин кримінальної відповідальності.

Доцент Інституту підвищення кваліфікації кадрів Генеральної прокуратури України **В. Корж** підняла проблеми теорії і практики антикорупційного законодавства України.

Про адміністративно-правові засоби боротьби з корупцією та контроль за їх реалізацією в Україні повідомив доцент кафедри адміністративного права НЮАУ **В. Гаращук**. Наявність належним чином відпрацьованої бази в значній мірі зумовлює якісну роботу правозастосовних органів по попередженню, припиненню та притягненню до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь.

Проблеми вивчення наслідків корупційних діянь підняла старший співробітник НДІВПЗ доцент **І. Христич**. Корупція як суспільне явище завдає значних збитків усім сферам і галузям сучасного державного життя України. Але в історичному і політичному плані наслідки від корупції ще більш істотні.

Доцент кафедри кримінального права і процесу Львівського університету **В. Навроцький** запропонував провокацію хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією через враху-

вання вчення про крайню необхідність. Той чи інший результат такої провокації можливо враховувати й при вирішенні питань перебування в займаній посаді, підвищення чи переміщення по службі тощо.

В своєму виступі старший співробітник НДІВПЗ **О. Шостко** зупинилась на питаннях етнології білокомірцевої злочинності у США і стратегії її контролю. Корупція є одним із компонентів цього виду злочинності, оскільки до білокомірцевої злочинності відноситься незаконна діяльність як фізичних осіб, так і юридичних (корпорацій). Серед основних стратегій контролю були розглянуті дві основні. Перша — стратегія узгодження, спрямована на використання економічних важелів або адміністративних заходів для контролю за білокомірцевими злочинцями. Друга — репресивна стратегія, при якій основна увага зосереджена на стримуючому чинникові, яким є погроза кримінального покарання.

Ад'юнкт Університету внутрішніх справ **І. Осика** розповів про проблеми корупції в Великобританії, тому що він вважає за доцільне вивчення досвіду розвинутих країн в цій сфері для збагачення досвіду ефективного попередження корупції в Україні.

Кримінологічні проблеми боротьби з корупцією і організованою злочинністю були зосереджені у доповіді начальника УДСБЕЗ УМВС України в Харківській області, полковника міліції **О. Зуєза**. Він звернув увагу на труднощі, які виникають в застосуванні Закону України «Про боротьбу з корупцією». Так, у ст. 10 цього Закону вказано, що керівники державних підприємств, організацій, установ та їх структурних підрозділів у випадках виявлення або отримання інформації про здійснення підлеглими корупційного діяння в межах своєї компетенції зобов'язані вжити заходів щодо припинення таких дій і, не зволікаючи, повідомити про це відповідний державний орган. В той же час, у ст. 12 цього Закону, вказано, що відповідальність за ним несуть тільки державні службовці та народні депутати. Суперечності не дозволяють спеціалістам МВС, прокуратури і юстиції дійти остаточного висновку щодо суб'єктів корупційних діянь. І це негативно відображається на кінцевих результатах правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю і корупцією.

Деяких питань кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ст. 148² КК України) і громадської небезпеки цих дій торкнулася в своєму виступі асистент кафедри кримінального права НЮАУ **Я. Кураш**.

Виступ ад'юнкта Університету внутрішніх справ **О. Литвинова**, підготовлений у співавторстві з доцентом **А. Волобуєвим**, був присвячений характеристиці злочинів, пов'язаних з лега-

лізацією незаконних прибутків і корупцією, та деяким проблемами їх розслідування, тому що чим далі відтягується проведення широкомасштабних заходів щодо активної боротьби з легалізацією незаконних доходів, тим більш посилюється організована злочинність, її вплив шляхом корупції на економічні та політичні процеси.

Протягом останніх кількох років різко підвищилась стурбованість громадськості зростанням корупції в Україні. Тому доповідь молодшого наукового співробітника НДІВПЗ **Ю. Бойка** була присвячена ролі і значенню громадської думки у попередженні корупції в Україні. Використане кримінологічне дослідження і результати опитування громадської думки щодо поширення злочинів, пов'язаних з корупцією, виявили складну проблему формування відповідної позиції суспільства, яка б створювала неможливими будь-які прояви корупції. Подолати корупцію можна лише тоді, коли громадяни перестануть з нею миритися. Були запропоновані деякі антикорупційні програми із залученням громадськості.

Молодший науковий співробітник НДІВПЗ **О. Рагуліна** зробила цікавий огляд матеріалів вивчення практики розслідування злочинів з ознаками корупції та корупційних діянь, зупинилась на виникаючих при цьому труднощах і проблемах.

Проблеми і шляхи виявлення латентної корупції визначив в своєму виступі аспірант НЮАУ **В. Оболенцев**.

Викладач кафедри кримінального права та кримінології Університету внутрішніх справ **А. Блага** торкнулася кримінологічного аспекту жіночого хабарництва і його особливостей на прикладі Харківської області.

Особливостям ініціації кримінального процесу в справах про корупцію була присвячена доповідь викладача Університету внутрішніх справ **Л. Лобойка**.

Оцінка поширеності фактів корупції в діяльності органів внутрішніх справ була зроблена у виступі викладача Університету внутрішніх справ **О. Мартиненка**.

В заключній доповіді директор НДІВПЗ професор **В. Борисов** наголосив на необхідності удосконалення всієї законодавчої бази, що регулює питання боротьби з корупцією, і передусім чинного кримінального законодавства у боротьбі з найбільш небезпечними видами корупційних діянь.

За результатами роботи «круглого столу» прийняті відповідні рекомендації для державних органів, які покликані вести боротьбу з корупцією і організованою злочинністю.

Зав. сектора
вивчення причин злочинності
НДІВПЗ АПрНУ, доцент **О. КАЛЬМАН**